

Hälso- och sjukvårdskuratorer och dess legitimering – en långvarig process

I 2022 års första ledare är vi tre författare. Magnus Karlsson, professor och chef för Centrum för civilsamhällesforskning vid Marie Cederschiölds högskola (tidigare Ersta Sköndal Bräcke högskola), Hans Swärd professor vid Socialhögskolan, Lunds universitet och Bo J A Haglund, redaktör för Socialmedicinsk tidskrift och professor emeritus vid Karolinska Institutet.

Kuratorer i hälso- och sjukvård – en kort berättelse om strävan efter legitimation

I maj 2013 fick Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att utreda behovet av en legitimation för kuratorer i hälso- och sjukvården (S2013/3447/FS) och under 2014 presenterades utredningen *Legitimation för kuratorer inom hälso- och sjukvård* (Socialstyrelsen 2014). Det blev det egentliga startskottet för det arbete som ledde fram till att svenska lärosäten numera utbildar kuratorer i hälso- och sjukvård och – kanske viktigare – att sådana kuratorer erhåller legitimation. I utredningen som genomfördes och i det arbete som skedde i anslutning till densamma representerade jag, Magnus Karlsson, Sveriges socialhögskolor. I nedanstående försöker jag ge några korta minnesbilder och reflexioner kring de ansträngningar som gjordes under den tiden. Jag gör inga anspråk på att den bild jag målar upp är heltäckande eller ens i alla stycken korrekt, men möjligen kan texten tjäna som en orientering i det fall någon ytterligare vill fördjupa sig i händelseutvecklingen – vilket vore välkommet.

Den gamla frågan om legitimation

När Socialstyrelsen presenterade sin utredning var det långt ifrån första gången som kuratorers och socialarbetares legitimering diskuterades. Tidigare hade kraven, som bland annat drivits mycket aktivt av Akademikerförbundet SSR, stött på patrull.

I skriften *Samarbetskommittén för socionomutbildning 25 år - En kortfattad historik 1977–2002* (Edebalk 2003) konstaterar den mångårige prefekten vid Socionomutbildningen i Lund Per Gunnar Edebalk, att frågan om legitimation för socialarbetare diskuterades för första gången mellan Samarbetskommittén och SSR på hösten 1991. SSR:s förslag innebar att socionomexamen samt tre års yrkeserfarenhet under handledning skulle leda till legitimation. Samarbetskommittén agerade också i legitimationsfrågan genom en skrivelse till ordföranden

för kommittén för översyn av vissa behörighetsfrågor (dir 1994:2). Den parlamentariska kommittén skulle göra en samlad översyn av principerna för legitimation och behörighet och lämna förslag bland annat i frågan om legitimation och behörighetsföreskrifter för olika yrkesgrupper inom hälso- och sjukvården och närliggande områden. Även denna skrivelse stötte på patrull. Några av de gamla socionomutbildningarna var särskilt intresserade av legitimationsfrågorna eftersom de redan hade så kallade steg 1-utbildningar i psykoterapi.

Argumenten mot en legitimering var under åren många och skiftande: att inte socialarbetaren arbetade tillräckligt självständigt, att inte yrkestiteln kurator var skyddad och att det saknades (förutsättningar för) kollegiala kontrollstrukturer var bara några av de argument som anfördes mot en legitimering. För den intresserade sammanfattas många av argumenten för och mot legitimationer i SSR:s Remissvar avseende *Behörighetsutredningen Kompetens och ansvar* (SOU 2010:65). Efter sagda behörighetsutredning gjorde socialhögskolorna, samlade i den dåvarande Samarbetskommittén för socionomutbildning, och SSR åter gemensam sak och började driva ett mer samlat påverkansarbete. I arbetet medverkade också representanter från Svensk kuratorsförening och från Karolinska institutet i Stockholm. Under den här tiden var jag prefekt för socionomutbildningen vid dåvarande Ersta Sköndal högskola (idag Marie Cederschiöld högskola) och deltog därför i den nationella Samarbetskommittén för Sveriges Socionomutbildning (senare ombildat till Förbundet Sveriges Socionomutbildningar).

För mig och möjligen andra framstod kommittén vid den här tiden som lätt bedagad. Den hade haft sin storhetstid när antalet socionomutbildningar i landet varit färre och prefekterna för dem mer framträdande. Åtminstone var det så det pratades. Nu präglades samtalet ofta av ett ömsesidigt informerande och möjligen jämförande mellan lärosätena, vilket kanske hade att göra med att många av de nyare socionomutbildningarna fortfarande var under uppbyggnad.

Jag minns hur jag personligen frustrerades över att jag tyckte det var alltför glest mellan de gemensamma aktionerna i samarbetskommittén och att det var därför jag, när frågan om kuratorslegitimation kom upp på dagordningen, intensivt argumenterade för att det här var något som landets socionomutbildningar gemensamt borde ställa sig bakom och försöka driva. Kanske fann representanterna i kommittén mitt förslag vara gott, kanske tröttnade man på min entusiasm och ville vidare i dagordningen. Jag fick i alla fall uppdraget att representera Sveriges socionomutbildningar i frågan.

En utbildning växer fram

Jag kom att arbeta framför allt med Titti Fränkel, utvecklingschef för socialt arbete, och Ursula Berge, samhällspolitisk chef på SSR kring frågan om en legitimation för hälso- och sjukvårdskuratorer. Till vår hjälp hade vi å ena sidan

engagerade representanter från Sveriges lärosäten, å andra sidan Svensk kuratorsförening. Min bild av arbetet var att en mycket viktig drivkraft i arbetet, såväl för SSR:s representanter som för mig själv, egentligen gick tillbaka till frågan om legitimation för socionomer. Att skapa förutsättningar för en legitimation för kuratorer i hälso- och sjukvård kunde fungera som en murbräcka i den mer allmänna argumentationen – på tur stod kanske legitimationer för skolkuratorer eller kanske för socialarbetare som arbetade med frågor kring barn? Som ett exempel på den tanken finns det schema för en framtida utbildningsstruktur i socialt arbete som utarbetades under 2015 och som senare publicerades på SSR:s webbplats(1).

Arbetet kring framtagnet av och argumentationen kring en utbildning för kuratorer präglades av några knäckfrågor. En sådan fråga handlade om vilken roll *ämnet socialt arbete* skulle ha i utbildningen. Skulle utbildningen vara en tydlig fördjupning i/ breddning av ämnet socialt arbete, eller skulle utbildningen vara mer öppen för andra yrkesgrupper? En annan fråga handlade om *utbildningens innehåll*. Skulle tonvikten ligga på att öka färdigheterna i vanligt förekommande arbetsätt och metoder (t ex samtalsmetodik) eller skulle utbildningen fokusera att det sociala arbetet nu skulle bedrivas i en vårdkontext? I det senare fallet skulle tonvikt behöva läggas på hälso- och sjukvårdens särskilda organisation och reglering. En tredje fråga handlade om *utbildningens längd*: en för kort utbildning skulle inte ge de kunskaper och den legitimitet som krävdes, medan en för lång skulle innebära ett alltför litet studentunderlag. Idag vet vi hur de övervägandena föll ut.

Påverkan – och att tiden var mogen

Under vårt arbete kring kuratorsfrågan gjordes ett flertal påverkansinitiativ – i stort utsträckning orkestrerade av Titti och Ursula på SSR. Under våren 2015 skrev gruppledarna från riksdagens socialutskott tillhörande Alliansen tillsammans med Heike Erkers, förbundsordförande i SSR, en debattartikel i *Expresen* med rubriken ”Inför legitimation för kuratorer snarast”. Där ifrågasattes den sittande regeringens passivitet i frågan särskilt som man menade att förslaget om legitimation hade ett brett stöd i riksdagen. Senare samma vår (3/6) anordnades allianspartierna i samarbete med SSR ett informativt samtal i riksdagen, där jag medverkade med att presentera lärosätenas position(2). Omedelbart efter detta informativa samtal beslutade riksdagen att till regeringen göra ett tillkännagivande om fortsatt hantering av frågan(3).

1. <https://akademssr.se/sites/default/files/files/skissutb-15.pdf>

2. <https://akademssr.se/dokument/hearing-i-riksdagen-om-legitimation-kuratorer-3-juni-900-1000>

3. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fakademssr.se%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffiles%2Fdebatt_rdlegkur150603.docx&wdOrigin=BROWSELINK

I efterhand kan konstateras att det nog fanns många skäl till att frågan om sjukvårdskuratorers utbildning och legitimation plötsligt kom att hanteras både skyndsamt och positivt. Ett sådant skäl torde ha varit de samlade ansträngningarna från intresseorganisationer och lärosäten. Ett annat den tilltagande diskussionen kring patientsäkerhet som politiskt drevs inte minst av Alliansens företrädare. Ett tredje är det faktum att den befintliga kuratorskåren, organiserad genom Svensk kuratorsförening, under en längre tid hade uppvisat en relativt hög och samlad akademisk kompetens när det gällde utbildning och forskningsanknytning. Ett fjärde skäl torde ha varit den under tiden pågående utformningen av EU:s yrkeskvalifikationsdirektiv som i delar hade bäring på frågan.

En avslutande reflexion

Efter Riksdagens tillkännagivande 2015 gick hanteringen av frågan om hälso- och sjukvårdskuratorer planenligt och 2018 fattades beslut om den nya yrkesexamen. Själv lämnade jag över frågan till prefekter vid andra lärosäten i samband med att jag avslutade mitt förordnande som chef för min högskolas socionomutbildning. I efterhand ser jag tillbaka inte minst på SSR:s idoga arbete med att driva legitimationsfrågan, men också på det enade engagemang som de svenska socionomutbildningarna och Svensk kuratorsförening uppvisade i frågan. Men två frågor dröjer sig ändå kvar i mitt huvud. Den ena handlar om vad som hände med alla de andra legitimationerna för socionomer med vidareutbildning som skulle följa på den första. Från min betraktelsehorisont förefaller det som att de flesta aktörer var nöjda efter beskedet om kuratorslegitimation 2018 snarare än att beskedet skapade en hunger efter mer. Den andra frågan handlar om hur frågan om forskningsförankring i stor utsträckning försvann under åren kuratorers legitimation diskuterades som mest intensivt. Tidigare var ifrågasättandet av en sådan forskningsförankring ett vanligt argument mot en kuratorslegitimation. Det saknades helt enkelt vetenskapligt prövade arbetsmetoder för kuratorer som en legitimation kunde bedömas gentemot. När så beskedet om en legitimation så kom 2018 så angavs inte minst patientsäkerhet som ett motiv – men hade frågan om en tillräcklig forskningsförankring egentligen fått sitt svar?

Det parallella numret i Socionomen om legitimeringen

Efter en lång kamp och ett omfattande förberedelsearbete infördes alltså en ny Hälso- och sjukvårdskuratorsexamen Sverige den 1 juli 2019. Det handlar om en ettårig legitimationsgrundande påbyggnadsutbildning för socionomer på avancerad nivå. Fram till 30 juni 2024 gäller särskilda övergångsbestämmelser för dem som redan är anställda som kuratorer.

I början av höstterminen 2020 startade Lunds universitet en legitimationsut-

bildning för hälso- och sjukvårdskurator och sedan dess har flera andra universitet och högskolor fått tillstånd, eller väntar på tillstånd för att starta sådana utbildningar. Det innebär att yrkesfältet kommer att förändras och det kan på sikt leda till att legitimationsfrågan öppnas upp även för andra grupper inom socialt arbete.

Men framför allt behövs det kunskaper om det forskningsfält som är relevant för hälso- och sjukvårdskuratorerna. Den legitimationsgrundande utbildningen ligger på avancerad nivå i högskolesystemet och behovet av forskningspublikationer är stor.

Forskningsfältet som är relevant för kuratorer inom hälso- och sjukvård har vuxit fram i skärningspunkten mellan socialt arbete och medicinsk vetenskap. Siv Olsson (1999) skriver i sin doktorsavhandling i socialt arbete, *Kuratorn förr och nu*, att kuratorsarbetet beskrivits som både komplext och svårdefinierat.

Hälso- och sjukvårdskuratorerna har sedan länge befunnits i en miljö där forskning ingår som en naturlig del i den vardagliga verksamheten inom hälso- och sjukvården. En del av kuratorerna har också disputerat i medicinsk vetenskap och andra i socialt arbete. Det innebär att de skolats in i lite olika vetenskapliga traditioner. Därför är det av vikt med ett gränsöverskridande perspektiv som innefattar både socialt arbete och medicinsk vetenskap.

Det är därför glädjande att både Socialmedicinsk tidskrift och Socionomens forskningssupplement samtidigt kommer ut med var sitt temanummer om forskning som är relevant för hälso- och sjukvårdskuratorernas arbetsfält och de utmaningar verksamheten står inför.

Det innebär ett tillskott till forskningsfältet. Socionomens forskningssupplements temanummer har initierats av Nationellt nätverk för forskning inom socialt arbete i hälso- och sjukvård, och redaktörer har varit nätverkets koordinator Veronica Svärd, lektor i socialt arbete med inriktning hälso- och sjukvård vid Södertörns högskola, samt professor Hans Svärd, verksam vid Lunds universitet. Supplementet har titeln *Socialt arbete inom hälso- och sjukvård – ett kunskapsfält i förändring*. Numret ger exempel på ett interdisciplinärt spänningsfält mellan samhällsvetenskap, psykologi och medicinsk vetenskap.

Manuela Sjöström, lektor i socialt arbete i Göteborg gör en utblick mot Europa och Europeiska unionen och den forskning som förekommer där inom detta forskningsfält.

Elisabet Sernbo, lektor i socialt arbete, Maria Flink, forskare, samt Camilla Udo, docent i socialt arbete kartlägger svenska doktorsavhandlingar som är publicerade 2008–2019 inom fältet socialt arbete inom hälso- och sjukvård som är skrivna av socionomer. Att 2008 valt som utgångspunkt beror på att temanummer i forskningssupplementet med samma tema gavs ut detta år. Vilket senare följdes upp av Dellgran & Höjer (2011).

ledare

Nika Söderlund, som är doktorand i socialt arbete i Göteborg, använder ett dokumentmaterial för att beskriva sjukhuskuratorernas historiska rötter under perioden 1914–1950 där bland annat föregångarna kuratorerna Gertrud Rodhes och Matilda Pålssons omfattande arbete för att förebygga insjuknande dokumenteras. Rodhe var med om att bygga upp den första psykiatriska öppenvården i Sverige.

Veronica Svärd, lektor i socialt arbete med inriktning hälso- och sjukvård, skriver utifrån enkätdata och dokumentation om sjukhuskuratorers erfarenheter av ett specialistteam med asylkuratorer under den stora flyktningmigrationen till Sverige.

Numret avslutas med en vetenskaplig essä av Malin Eriksson som är professor i socialt arbete och docent i folkhälsovetenskap i Umeå. Hon redogör för den vetenskapliga bakgrunden till ramverket sociala bestämningsfaktorer för hälsa som är ett väletablerat begrepp inom folkhälsovetenskap och epidemiologi.

Det nummer som ges ut nu vårterminen 2022 är en uppföljning av ett liknande temanummer som gavs ut i *Socionomens forskningssupplement* år 2008 under titeln *Socialt arbete inom hälso- och sjukvård*, som då tog temperaturen på forskningsläget.

Det är uppenbart att vi i framtiden behöver se mera av den här typen av gränsöverskridande samarbete mellan socialmedicin och socialt arbete.

Samverkan för bredd

Historiskt har det funnits ett nära samarbete mellan företrädare för socialt arbete och socialmedicin. På 1970 talet fanns flera representanter för socialt arbete i styrelsen för smt. Professorer för socialt arbete spelar fortfarande en stor roll för utgivningen av olika temanummer. I och med detta nummer formaliseras samarbetet mellan företrädare för olika institutioner för socialmedicin och *Centrum för civilsambällesforskning*(4) vid Marie Cederschiöld högskola – här företrädd av Magnus Karlsson. Genom samarbetet hoppas vi kunna belysa också hur organisationer och skeenden i det civila samhället har relevans för socialmedicin i vid mening.

*Magnus Karlsson
Hans Svärd
Bo J A Haglund*

4. <https://www.mchs.se/ccf>

Referenser:

- Dellgran, Peter & Höjer, Staffan (2011). Nya trender och gamla mönster. Doktorsavhandlingarna i socialt arbete 1980–2009. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 2; 85–106.
- Edebalk, Per Gunnar (2003) *Samarbetskommittén för socionomutbildning 25 år. En kortfattad historik 1977–2002. Meddelanden från Socialhögskolan 2003:1* <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/4895302/625348.pdf>
- Olsson, Siv (1999) *Kuratorn förr och nu. Sjukbuskuratorns arbete i ett historiskt perspektiv*. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete.
- Socionomens forskningsupplement* (2008) Temanummer om Socialt arbete inom hälso- och sjukvård (nummer 24). 20081222 Socionomen 6-08 INLAGA
- SOU 2010:65. Kompetens och ansvar. Stockholm: Fritze.
- Sverige.Regeringen (1994). Översyn av vissa behörighetsfrågor. *Kommittédirektiv 1994:2*.
- Sverige. Socialstyrelsen (2014). Legitimation för kuratorer inom hälso- och sjukvård. Stockholm: Socialstyrelsen

Temannummer:

Socialt arbete inom hälso- och sjukvård – ett kunskapsfält i förändring. Socionomens forskningssupplement nr 52. Vårterminen 2022.

Forskning om hälso- och sjukvårdscuratorer inom Europeiska unionen. Manuella Sjöström, lektor i socialt arbete, vid Göteborgs universitet.

Socialt arbete i hälso- och sjukvård i Sverige – en analys av avhandlingar skrivna av socionomer under åren 2008–2019. Elisabet, Sernbo, är fil. dr. och lektor i socialt arbete vid Göteborgs universitet. Camilla, Udo, är docent, lektor i socialt arbete, socionom och leg. hälso- och sjukvårdscurator och är verksam vid Akademin Utbildning, Hälsa och Samhälle vid Högskolan Dalarna. Maria Flink är med dr, socionom och curator, med anställning vid Socialt arbete i hälso- och sjukvården, Karolinska Universitetssjukhuset.

Råd och dåd: Det tidiga kuratorsarbetet i svensk sinnen sjukvård. Nika Söderlund, socionom och leg. hälso- och sjukvårdscurator och har arbetat inom specialistpsykiatriens psykosvård sedan 1990-talet. Hon är också doktorand i socialt arbete på Göteborgs universitet

Sjukhuscuratorers erfarenheter av specialistcuratorer för asylsökande och papperslösa patienter – Kvalitet, arbetsvillkor och kunskap. Veronica Svärd är socionom och leg. hälso- och sjukvårdscurator och disputerad i socialt arbete. Hon är verksam som lektor i socialt arbete med inriktning hälso- och sjukvård vid Södertörns Högskola samt som curator och forskare vid Karolinska Universitetssjukhuset.

En essä om sociala bestämningsfaktorer för hälsan som ett användbart begreppsligt ramverk för hälso- och sjukvårdscuratorernas arbete. Malin Eriksson är socionom, professor i socialt arbete och docent i folkhälsovetenskap.